

גיוס חרדים? בואו נדבר על סוף מודל צבא העם

יעקב פלבינסקי, עיתונאי "במשפחה"
ניצה (קלינר) קסיר, המשנה ליו"ר המכון החרדי לחקר מדיניות

(המאמר פורסם ב-ynet, בתאריך ה-20.2.2020)

עכשיו זה רשמי: גם הוועדה המקצועית שמינה הרמטכ"ל אביב כוכבי כדי לבדוק את עיוות נתוני הגיוס של החרדים, הבינה שהאסטרטגיה הנוכחית של הצבא לגיוס חרדים חייבת בחינה מחדש. ההמלצה שלה לוותר על גיוס גורף, תוך הורדת גיל הפטור, מעידה על הכשל המובנה שהמיט על החברה הישראלית את אחד הסכסוכים המשמעותיים ביחסי דת ומדינה.

כבר שנים שמדברים בצה"ל על עודף חיילים. בשנים האחרונות הופחתו מספר חודשי השירות בחלק מהתפקידים, ורבים מעידים על היעדר מוטיבציה. מציאות זו מעלה שאלות על התועלת החברתית והכלכלית, כמו גם על הצורך שבגיוס חובה כללי. התרומה של חלק ממגויסי החובה אינה משמעותית, וייתכן שהייתה תועלת רבה יותר עבורם ועבור המשק, לו היו משתלבים בשנים אלו של חייהם בלימודים ובעבודה.

לגבי החרדים בגיל גיוס, רבים מעוניינים להתמקד בלימודים תורניים, אך יש גם כאלה – שכבר מתחילים להקים משפחות - הרוצים להשתלב בתעסוקה. אלה האחרונים נתקלים בחומה בצורה בדמות חובת גיוס. התוצאה: חלקם מעדיפים להישאר תחת מחסה הישיבות ואחרים נאלצים לפרנס את משפחתם בדרכים לא חוקיות.

אם לא די בכך, גם אלה המעוניינים לרכוש מקצוע על מנת שיוכלו לקבל שכר הולם, נאלצים להימנע מכך ולדחות את הלימודים לגיל מבוגר יותר, דבר שאינו תמיד אפשרי מאחר שכאמור בשלב זה מרביתם כבר נשואים ובעלי משפחות.

צריך להיות ריאליים: חוק הגיוס הוא טריגר מרכזי לסכסוך הישראלי בין החרדים לאוכלוסייה הכללית, ואף מהווה אחד מהגורמים לקושי בהקמת ממשלה. הוא גם כאמור חסם להשתלבות של גברים חרדים בשוק העבודה. כולם מסכימים שאין צורך בגיוס של כל החרדים. מעבר לכך, לצבא יש קושי להתאים את עצמו לצרכים הנדרשים מאורחות החיים החרדיים תוך התחשבות גם בצרכים של כלל האוכלוסייה. ובעיקר – אין דרך ריאלית לגייס עשרות אלפי אנשים בכפייה וללא מתווה של הסכמה.

מודל צבא העם, שבבסיסו העקרון של גיוס חובה אוניברסלי ושוויוני לכל, הידרדר והלך עם השנים. [לפי נתונים שפורסמו ב-ynet](#) כשליש מהמיועדים לגיוס בקרב בנים לא יעשו זאת בשנה הקרובה. הסבר חלקי לנתון נעוץ בהכללת החרדים בספירה, אך זו אינה הסיבה היחידה.

ירידה בשיעור המתגייסים היא גם תוצאה של ירידה במוטיבציה בחברה הכללית, והיא משתקפת למשל בירידה בשיעור המתגייסים בישובים לא-חרדיים ובגידול בשיעור המקבלים פטורים נפשיים בקרב נוער שאינו חרדי. נוסף על כך, הירידה במוטיבציה באה לידי ביטוי גם בשיעור המבקשים להתגייס ליחידות קרביות.

שיעור מקבלי הפטור יוצר מתיחויות וכעסים עד כדי גילויי שנאה, פגיעה בלכידות החברתית של מדינת ישראל, והשלכות על החוסן הלאומי של המדינה. מחד, על חלק מהאוכלוסייה נכפה לשרת, כמעט ללא שכר, ולדחות את התוכניות האישיות. מנגד, חלקים אחרים מהאוכלוסייה מקבלים פטור. התחושה באוכלוסייה הכללית, של אי-שוויון בנטל, תורמת גם היא לירידה במוטיבציה לשירות צבאי.

ברקע כל אלה, ובהינתן השינויים הדמוגרפיים הצפויים שלפיהם החברה החרדית תהווה כשליש מהאוכלוסייה בעוד כ-45 שנים, חשוב לבחון את המשמעויות של שמירה על מודל "צבא העם". ליישום של מודל זה במציאות הנוכחית יש מחיר של קיטוב חברתי בין חרדים לאוכלוסייה הכללית.

כשמוסיפים לכל אלה את העובדה שהצבא מהווה חסם לשילוב של חרדים בתעסוקה ובכלכלה, יש למודל הגיוס הנוכחי השלכות שליליות על המצב הכלכלי של החברה החרדית והעוני בקרבה, על הצמיחה הכלכלית במשק, על היקף המיסוי והיקף תשלומי העברה ועל היכולת של המדינה לספק שירותים ולסייע לנזקקים שאינם יכולים לכלכל את עצמם. החברה הישראלית צריכה להחליט אם ההתאבדות על גיוס חובה מצדיקה את המחיר הנלווה.

היסודות שהונחו לאחר קום המדינה על ידי דוד בן גוריון, שלפיהם מודל צבא העם נועד בין היתר להוות כור היתוך שייצור זהות קולקטיבית ישראלית אחת, מאבדים בשנים האחרונות את הרלוונטיות. את מקומה של התפיסה הישנה על כור היתוך תופסת כיום גישה שלפיה המרקם החברתי בנוי משבטים בעלי מאפיינים וזהות שונה שביחד מרכיבים את הפסיפס האנושי של מדינת ישראל.

צו השעה וכורח המציאות מחייבים חשיבה מחודשת על המבנה הרצוי לגיוס לצה"ל, ובכלל זה בחינת אפשרות למעבר לצבא מקצועי בהתאם לצורכי הצבא, תוך תשלום שכר הולם המותאם לשכר השוק. חייבים להניח בצד את הסנקציות והעונשים על אי גיוס - ולהתמקד בפתרונות. הצעדים הראשונים כבר בדרך.

יעקב פלבינסקי הוא עיתונאי "במשפחה".

ניצה (קלינר) קסיר היא המשנה ליו"ר המכון החרדי למחקרי מדיניות